

1. Ce este filosofia artei?

Profesor: Constantin Aslam

Asistent: Cornel-Florin Moraru

@Universitatea Națională De Arte, 2017

Ilustrație: Daniel Huntington, *Philosophy And Christian Art*

Filosofia – discurs despre ființă și tehnică a gândirii

- Filosofia este o disciplină care a apărut pentru prima oară în Grecia Antică, în **urmă cu peste două milenii și jumătate.**
- Încă din Antichitate, filosofia a fost definită ca o „artă a artelor și știință a științelor” (Cf. David Armeanul, Introducere în filosofie).
- Ca „discurs despre ființă”, filosofia în sens restrâns este o cercetare de ontologie și metafizică.
- Ca tehnică a gândirii, filosofia **poate fi aplicată oricărui domeniu.**
  - Ex. există filosofie politică, filosofia fizicii, filosofia matematicii etc.
- Filosofia artei este o specie a filosofiei, care aplică mecanismele de gândire filosofică pentru a explica **fenomene legate de artă, actul creator, statutul artistului și felul de a fi al operei de artă.**
- *Filosofia artei este, în mod tradițional, văzută ca o ramură a esteticii filosofice.*

Nașterea esteticii filosofice

- Estetica este o disciplină filosofică ce a luat naștere în secolul al XVIII-lea, odată cu apariția primului tratat de estetică semnat de **Alexander Baumgarten**, *Aesthetica* (Anul 1750).
- Cu toate acestea, există reflecții nesistematice asupra fenomenelor legate de artă și de trăirea estetică încă din Antichitate. Putem numi această lungă perioadă de tatonări teoretice, care cuprinde Antichitatea, Evul Mediu și Renașterea, „**preistoria esteticii filosofice**”.
- Deși a fost definită de Baumgarten ca „**disciplină a cunoașterii inferioare**” (sau a **cunoașterii neconceptuale**), cuvântul „estetică” este folosit adesea pentru a face referire la orice studiu filosofic privitor la artă în genere.

Cele două forme ale esteticii

- În scop pedagogic trebuie să facem distincția între două forme ale esteticii (Cf. Adorno, *Teoria Estetică*, p. 232 *sqq.*):
  - **Forma subiectivă:** *Se ocupă cu subiectul estetic și cu stările de conștiință pe care acesta le experimentează când contemplă arta.*
  - **Forma obiectivă:** *Se ocupă cu probleme legate de obiectul estetic: statutul ontologic al operei de artă, statutul artistului, procesul de creație artistică.*
- Întrucât se ocupă cu înțelegerea modului în care omul experimentează la nivel subiectiv arta, forma subiectivă a esteticii mai poate fi numită și **Filosofia trăirii estetice**, materie ce va fi studiată în anul al II-lea.
- Întrucât se ocupă cu obiectul artistic și cu felul său de a fi, forma obiectivă a esteticii mai poate fi numită și **Filosofia artei**

Conceptul fenomenologic de obiect

- În limbajul comun, ideea de obiect este una atât de largă încât se poate referi la orice lucru existent în lume.
  - *Ex. Tabloul este un „obiect”, stiloul este un „obiect”, omul însuși este un „obiect de studiu” atunci când intră în atenția cercetărilor psihologice, sociologice, etc.*
- Din perspectivă gramaticală, „obiectul” este orice entitate lingvistică exprimată prin substantiv sau pronume.
- Din perspectivă filosofică, „obiectul” este o construcție a conștiinței noastre cu ajutorul anumitor acte conștiente care se concretizează într-o semnificație, o idee sau un concept.
  - *Ex. „Opera de artă” este un obiect doar în măsura în care îi acordăm o semnificație, construită cu ajutorul actelor minții noastre. Ca atare, expresia „operă de artă” nu are nici o semnificație pentru un vorbitor care nu cunoaște limba română. Orice lucru din jurul nostru este obiect deoarece îi atribuim o semnificație.*

Ideea de „intenționalitate”

- Întrucât obiectul în sens fenomenologic este constituit prin acte de conștiință, trebuie să ne întrebăm „**cum sunt aceste acte?**”
- Răspunsul filosofilor la această întrebare este simplu: **toate actele de conștiință care constituie obiecte (semnificații) înăuntrul conștiinței noastre sunt acte intenționale**
- **Intenționalitate** = proprietate esențială a actelor de conștiință care le face să se refere *la ceva* sau *la cineva*.
  - Ex. Noi nu iubim niciodată în genere, ci iubim *pe cineva*; nu ne bucurăm în genere, ci ne bucurăm *de ceva*; nu ne enervăm în genere, ci ne enervăm *pe cineva* sau *pe ceva*.
- ***Faptul că actele care constituie obiectul sunt intenționale înseamnă că ele implică o întreagă gamă de atitudini, prejudecăți și presupoziii ale subiectului. Obiectul devine o oglindă a subiectului.***

Ideea de „intenționalitate” (II)

- Dacă obiectul este constituit intențional prin acte de conștiință, înseamnă că, din punct de vedere filosofic, nu există un obiect fără un subiect care să-l constituie. =>
- Fiecare obiect la care ne raportăm este infuzat cu propriile noastre atitudini, prejudecăți, idealuri și dorințe.
  - *Ex. Faptul că nu vă place o operă de artă care îi place prietenului/prietenei voastre nu spune nimic despre opera de artă „în sine”, ci despre modul în care respectiva operă de artă este constituită în conștiința voastră.*
- Conform acestei idei, „gusturile nu se discută”, dar spun foarte multe despre noi, despre modul în care conștiința noastră funcționează și despre epoca în care trăim.
- ***Faptul că valorizarea artei este subiectivă, nu înseamnă că este și arbitrară.*** Ea se supune unor rigori istorice și culturale solide.

Opera de artă = Obiect estetic și artistic

- Dacă considerăm opera de artă din perspectivă fenomenologică, ne putem raporta intențional în mai multe moduri la ea și, prin urmare, avem **mai multe tipuri de obiecte**.
  - *Ex: opera de artă poate fi văzută ca o „marfă manipulabilă de curierul angajat să o transporte, ca o pânză îmbibată cu diverse categorii de substanțe de un chimist etc.*
- Dintre aceste sensuri doar două ne interesează în mod special:
  - **1) Obiect estetic** = Opera de artă, așa cum este experimentată adesea de privitor, ca o sursă sau pretext de trăiri estetice.
  - **2) Obiect artistic** = Opera de artă, așa cum este experimentată adesea de artist, ca un lucru produs cu ajutorul unui anumit meșteșug (gr. τέχνη; *technē*)
- Opera de artă trebuie gândită, în același timp, ca *obiect estetic* și ca *obiect artistic*.
- „*Esteticul*” din artă face ca ea să se diferențieze de alte obiecte produse cum ar fi șaibele și cuiele; „*Artisticul*” o face să se diferențieze de alte obiecte ce pot produce plăcere, cum ar fi un peisaj natural.

Filosofia artei ca ontologie a operei de artă

- Filosofia artei este o specie a filosofiei care se ocupă cu problemele legate de obiectul artistic și estetic, înțeles ca obiect produs printr-un anumit meșteșug și cu potențialul de a stârni trăiri estetice în mintea privitorului.
- Disciplina filosofică ce studiază *felul de a fi, esența sau ființa* diferitelor tipuri de obiecte se numește **ontologie** (gr. τὸ ὄν + λόγος – discurs despre ființă)
- **Filosofia artei este, în esență, o ontologie a operei de artă.**
- Ea studiază diversele teorii privitoare la setul de trăsături specifice artei, acele trăsături ne fac să recunoaștem o operă de artă printre alte lucruri pe care le întâlnim în viața de zi cu zi.

Distincția fundamentală a ontologiei

- Distincția fundamentală a ontologiei, numită de filosofi și *diferență ontologică* este distincția dintre **ființă și ființare**.
- „**Ființare**” este orice lucru sau vietate care există la nivel concret și care poate fi văzută cu ochii, reprezentată în imaginație etc.
- „**Ființa**” este felul de a fi al lucrurilor sau esența lor – acel set de trăsături specifice unei întregi clase de ființări și doar lor.
- Spre deosebire de ființare, ființa nu este ceva existent la nivel concret. De aceea, ea nu poate fi văzută și, riguros vorbind, nici imaginată. Dintre toate facultățile de cunoaștere ale omului doar „**gândirea pură**” (gr. **VOÛς**; *nous*) poate surprinde ființa ca ființă.
- **Ca ontologie a operei de artă, filosofia artei studiază ființa operei de artă**

Sensuri ale ființei și ființării

- Cuvântul „ființă” este de obicei ambiguu deoarece se poate folosi în mai multe sensuri:
  - 1) El se referă la faptul de a fi al *tuturor ființărilor* – ceea ce filosofii numesc *ființa ca ființă*.
  - 2) El se poate referi la ființa unei anumite clase de ființări (ex. operele de artă) – ceea ce filosofii numesc *ființa ființării* sau *esența ființării*.
- Conform primului sens poate exista decât un singur sens al ființei, care este noțiunea **cea mai generală, cea mai greu de definit și cea care este întotdeauna subînțeleasă**.
- Conform celui de-al doilea sens al ființei, pot exista mai multe noțiuni de ființă, corespunzătoare fiecărei clase de ființări, dar și o întreagă „ierarhie a ființei”, cu ajutorul căreia împărțim lucrurile în genuri, specii, clase etc.

Ierarhia ființei și ontologia regională

- Dacă considerăm ființa în sensul de *ființă a unei anumite clase de ființări*, întregul domeniu al ontologiei devine împărțit în diverse regiuni.
- Așa cum o țară este împărțită din punct de vedere administrativ în județe, municipii, orașe, sate etc., la fel și ontologia este împărțită în genuri, specii și clase individuale de obiecte.
  - **1) Genurile** – regiunile ontologice cu generalitatea cea mai mare, a căror ființă se aplică celor mai multe obiecte individuale. Printre acestea se numără mai ales noțiunile logice: *ex. ideea de „diferit” – fiecare ființare este diferită de orice altă ființare.*
  - **2) Speciile** – regiuni ontologice cu generalitate mare, dar mai restrânsă decât cea a genurilor, care strâng laolaltă toate obiectele dintre anumită categorie: *ex. operele de artă sunt o specie de obiecte definite printr-un fel de a fi specific*

Ierarhia ființei și ontologia regională (II)

- **3) Clasele individuale:** fiecare specie este împărțită, la rândul său, în mai multe clase de obiecte. Spre exemplu, specia „operelor de artă” este împărțită în tablouri, sculpturi, fotografii, obiecte vestimentare etc.
- Ca „ontologie a operei de artă”, filosofia artei este o disciplină ce se ocupă de regiunea ontologică populată cu ființările pe care le denumim, în genere, cu sintagma „operă de artă”.
- Prin urmare, ea studiază acel set de caracteristici în virtutea cărora numim „operă de artă” obiecte cât se poate de diferite, cum ar fi o sculptură, un costum, un tablou și o greblă.
- Ca ontologie a operei de artă, filosofia artei se va ocupa *doar de regiunea generală a operelor de artă, nu de sub-regiunile ei*. De acestea se vor ocupa filosofia picturii, filosofia modei, filosofia designului etc.

Concluzii Finale

- În concluzie, la întrebarea „Ce este filosofia artei?” putem răspunde că ea este:
  - **1) O specie a esteticii filosofice**
  - **2) care studiază opera de artă în calitate de obiect artistic și obiect estetic**
  - **3) printr-un demers ontologic regional**
  - **4) și urmărește determinarea sensului ființei acelei regiuni de ființări pe care le numim îndeobște „opere de artă”.**
- **Metodologia de desfășurare a cursului:** tematizarea diferitelor teorii istorice privitoare la ființa operei de artă și a subiectelor conexe (statutul artistului, actul de creație).
- **Epoci abordate:** Antichitate, Ev Mediu, Renaștere (sem. 1)
Modernitate și Postmodernitate (sem. 2)